

בעקבי הראשונים

"ללכת בעקבי הראשונים אריות שצחצורה • גאוני הדורות בעלי גבורה" (לשון הרמב"ן בהקדמה לפירושו)

בראשית תשפ"ז • עיון בפשוטו של מקרא בעקבות רבותינו, רש"י ובעלי מחלוקת • גליון צ"ז

האם כל הימים שבעולם ב'מקום אחד', ולכן נקוו כל הימים שהיו על היבשה.

י"ם אחד הוא, מניין?

בחומש בראשית, כשבחר רש"י להביא את דרשת חז"ל לכתוב, מביא הוא בדרך כלל את דברי המדרש רבה. גם כאן לקוחים דבריו מדברי המדרש (פר' ה' ס' ח), זה לשונו:

"ולמקוה הימים קרא ימים. אמר רבי יוסי בן רבי חלפתא, והלא ים אחד הוא, ומה תלמוד לומר,

ימים. אלא אינו דומה טעם דג העולה מעכו לעולה מצידון ולעולה מאספמיא."

בין במדרש זה ובין ברש"י, לא התפרש טעם הקושיא 'והלא ים אחד הוא', מהיכן ידענו שאין אלא ים אחד, שמא לימים רבים קרא ה' ימים'.

אלא שכוונת המדרש פשוטה, שהרי בפסוק הקודם (פסוק ט) מפורש, 'יקוו הימים אל מקום אחד', ואם כן מפורש שכל הימים שהיו על היבשה התאספו למקום אחד, וזוהי הקושיא 'והלא ים אחד הוא'. וכן פירש במשיח אלמים. [ועי' מנחת יהודה, הובא בשפ"ח, וצ"ע]. וכבר מפורש כן בספרי בדברים (עקב פ"ס' לט):

"מנין אתה אומר, שכשם שנותן מטעמים בארץ כך נותן מטעמים בים, תלמוד לומר, ולמקוה הימים קרא ימים, והלא ים אחד הוא, שנאמר, יקוו הימים מתחת השמים אל מקום אחד וכו', מגיד שלא שוה טעם דג העולה מעכו לטעם דג העולה מצידון, ולא העולה מצידון לעולה מפמיס."

והטעם שלא הוצרך רש"י לפרש את הקושיא בפירוש, משום שכבר הדגיש בפסוק ט': 'והקוים באוקינוס, הוא הים הגדול שבכל הימים'. וממילא כשהקשה 'והלא ים אחד הוא', הכוונה לאותו הים הגדול שהזכיר קודם לכן, שעליו נאמר 'יקוו הימים אל מקום אחד'.

מחלוקת התנאים במשנה

פירוש רש"י בשני הפסוקים, נתון לכאורה במחלוקת תנאים, שכך שנינו במשנה שבמסכת פרה (פ"ח מ"ח)

ובמסכת מקוואות (פ"ה מ"ד):

"כל הימים כמקוה, שנאמר, ולמקוה הימים קרא ימים, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר, הים הגדול כמקוה, לא נאמר ימים אלא שיש בו מיני ימים הרבה. רבי יוסי אומר, כל הימים מטהרין בזוחלין ופסולין לזבים ולמצורעים ולקדש מהן מי חטאת."

לדעת רבי מאיר ורבי יוסי, כל הימים שבעולם קרויים בתורה 'מקוה' [ולרבי יוסי מה שהוא מטהר בזוחלין יש טעם בפני עצמו], ולכולם יחד קרא ה' 'ימים', כלומר, כל אחד מהם נקרא 'ים'. מה שאין כן לדעת רבי יהודה, רק הים הגדול נקרא מקוה ורק הוא נקרא 'ימים', ונקרא בלשון רבים, משום 'שיש בו מיני ימים רבים'.

נמצא פירוש רש"י, שהים הגדול ים אחד הוא ולמרות זאת נקרא 'ימים', כדעת רבי יהודה במשנה. וצריך טעם, מדוע נקט רש"י כדעת רבי יהודה ולא כדעת רבי מאיר ורבי יוסי. ואפשר שרש"י נמשך כדרכו אחר המדרש רבה והספרי, אך יש ממפרשי רש"י [עיין רא"ם, באר בשדה, נחלת יעקב]. שלא נחה דעתם בזה, וטרחו ליישב דברי רש"י כדעת רבי מאיר או רבי יוסי. [עוד טרחו המפרשים להשוות טעמו של רבי יהודה במשנה, 'שיש בו מיני ימים הרבה' כפי שפירשו רש"י (שבת קט, א), עם טעם המדרש והספרי ורש"י כאן, שאין טעם הדגים שווה. עיין גם גור אריה ולבוש].

הימים שאינם מחוברים לאוקיינוס

והנה הרא"ם ועוד ממפרשי רש"י פירשו את המחלוקת של רבי מאיר ורבי יוסי עם רבי יהודה, כשאמר ה' יקוו הימים אל מקום אחד, לאן נקוו הימים, האם לים הגדול או לכל הימים שבעולם. שלדעת רבי מאיר ורבי יוסי נקוו הימים לכל הימים, ולכן כשאומר הכתוב, 'למקוה הימים קרא ימים', הכוונה לכל הימים שבעולם, ולכולם יש דין מקוה. אבל לרבי יהודה, נקוו הימים רק לים הגדול, וכשאמר 'ולמקוה הימים קרא ימים' הכוונה לים הגדול, ורק לו יש דין מקוה.

ולפי זה נדחק הרא"ם במה שאמרה התורה 'אל מקום

אחד', הרי הכתוב מדבר על כל הימים שבעולם, ומדוע אמר 'אל מקום אחד'. ופירש שגם לרבי מאיר ורבי יוסי 'כל הימים דבקים זה בזה', ולכן נקראו מקום אחד. [וראה בבאר בשדה ובעבד שלמה שפירשו באופנים דומים.]

ולכאורה יש להכריח כן, שהרי בהכרח ישנם כמה וכמה מקווי מים שאינם חלק מהאוקיינוס, וכגון ים כינרת ועוד ימים מפורסמים. גם מפורש כן ברש"י עצמו, שכתב 'הוא הים הגדול **שבכל הימים**', משמע שישנם ימים אחרים שאינם מהאוקיינוס, ואם נקוו כל המים אל מקום אחד, מאין נמצאו מים בשאר הימים. ובהכרח שמה שאמרה תורה 'אל מקום אחד', הכוונה לכל הימים שכולם חשובים מקום אחד.

אבל באמת אין כאן הוכחה, שאם כן יש להקשות, לדעת רבי יהודה שנקוו המים רק אל הים הגדול, ולשאר הימים אין דין מקווה, והם אינם כלולים ב'מקום אחד' שאליו נקוו כל המים, אם כן מנין הם המים אשר בשאר הימים.

ובעל כרחק צריך לפרש, שאין כוונת הכתוב שכל **המימות שבעולם** נאספו אל מקום אחד, אלא רק שכל המימות **שכיסו את היבשה** נאספו אל האוקיינוס, אבל המים שבשאר הימים הן מים שנשארו במקומם, ולא עליהם אמר הכתוב 'יקוו המים'.

ואם תקשה, אם ישנם עוד מקומות עם מים שאינם שייכים לאוקיינוס, מנין לרבי יהודה שכאשר קרא ה' למקווה המים 'ימים', הכוונה רק לאוקיינוס אליו נאספו המים שהיו על היבשה, שמא נתן ה' שם 'ים' גם לשאר המימות שבעולם, ולכן קראם בלשון רבים, ואין כאן 'אלא ים אחד', שמלבד האוקיינוס יש מקומות נוספים שיש בהם מים.

אין זו קושיה, כי הפסוק שאומר '**ולמקוה** המים קרא ימים', פירושו, לאותו המקום אליו **נאספו** המים מהיבשה כנאמר בפסוק הקודם, לו קרא ה' 'ימים', ולכן בהכרח שמדובר במקום אליו נאספו המים אשר כיסו את היבשה שהוא 'מקום אחד', ובכל זאת נקרא בלשון רבים.

'מקווה' של מעשה בראשית או כל מקווה שהוא

ולפי זה יש לומר, שלא נחלקו רבי מאיר ורבי יוסי עם רבי יהודה בפירוש הפסוק הראשון, והכל מודים שהמים אשר מתחת לארץ נאספו ב'מקום אחד' ממש, דהיינו רק בים הגדול שהוא האוקיינוס. ולא נחלקו אלא בפירוש הפסוק השני, כשאמרה תורה 'ולמקוה המים קרא ימים', לאיזה 'מקווה מים' כוונת התורה, האם הכוונה למקום עליו נאמר בפסוק הקודם '**יקוו** המים אל מקום אחד', או שהכוונה

לכל המימות שבעולם, שהרי כל מים הנאספים במקום אחד יכולים להיקרא 'מקווה מים'.

ולכאורה מוכח כן מלשונם של רש"י והראשונים. שכך כתב רש"י במסכת שבת (קט, א) בביאור טעמו של רבי יהודה:

"רבי יהודה אומר: לא קרא הכתוב מקוה אלא לים הגדול, דביה משתעי קרא במעשה בראשית, ששם נקוו כל מי בראשית."

ואם נפרש שכל התנאים מודים ש'ולמקוה המים' מתייחס למקום אליו נקוו מי בראשית, ולא נחלקו אלא לאן נקוו המים ובפירוש 'אל מקום אחד', אם כן לא היה לרש"י לפרש את טעמו של רבי יהודה בכך שהתורה עוסקת במקווה של מעשה בראשית, שהרי לזה מודים גם רבי מאיר ורבי יוסי, והיה לו לפרש שטעם רבי יהודה משום שהוא סובר ש'אל מקום אחד' הכוונה לאוקיינוס, ולא לכל הימים, וממילא הוא שרק הוא נקרא בתורה 'מקווה'. אלא ודאי שכוונת רש"י שרק לרבי יהודה 'למקוה המים' הכוונה 'למקווה' של מעשה בראשית, אבל לשאר תנאים, הכוונה היא לכל מקווה מים שהוא.

וממש כלשונו של רש"י כתבו גם הר"ש והרא"ש והרע"ב במסכת פרה שם, ומוכח מדברי כולם כמו שהתבאר.

לפי זה יש לומר טעם חדש, מדוע נקט רש"י כדעת רבי יהודה והמדרש והספרי. שאפשר שרש"י סובר שפירוש זה הוא יותר קרוב לפשוטו של מקרא, שכן בפשטות הכתוב 'למקוה המים' מתייחס למקווה הנזכר לפניו, שנקוו כל המים אל מקום אחד. מה שאין כן לדעת רבי מאיר ורבי יוסי הכוונה לכל מקווה מים שהוא.

'למקוה המים' לשון יחיד

ובעיקר דברי הספרי שהבאנו לעיל יש להעיר, הרי הכתוב עצמו אומר '**ולמקוה** המים' בלשון יחיד, ולא '**למקוי** המים' לשון רבים, ואם כן מתוך הפסוק עצמו מוכח שלמקווה אחד קרא ה' 'ימים' בלשון רבים, ומדוע הוצרך הספרי להוכיח ש'ים אחד הוא', מ'אל מקום אחד' שנאמר בפסוק הקודם.

וביותר קשה לשון הכתוב לדעת רבי מאיר ורבי יוסי, שאמנם לדבריהם אין את ההכרח של הספרי מ'אל מקום אחד', שלדבריהם ה'מקווה' שבפסוק זה אינו מתייחס ל'יקוו המים' שבפסוק הקודם אלא לכל מקווה מים, אך עדיין קשה, אם הכתוב מדבר בכל הימים שבעולם, מדוע אמר 'מקווה' לשון יחיד.

העולה מן הדברים בקצרה:

א] ההכרח ש'ים אחד הוא', הינו מהפסוק 'אל מקום אחד'. ב] פירוש רש"י שלים אחד קרא ה' 'ימים' הוא כדעת רבי יהודה במשנה. ג] יש מפרשים (רא"ם, באר בשדה ועוד) שלדעת ר"מ ורבי יוסי נקוו המים לכל הימים שבעולם, אלא שכולם נקראים 'אל מקום אחד'. ד] יש להוכיח מלשון הראשונים, שלדעת כולם נקוו המים רק לאוקיינוס, והמחלוקת היא רק בפירוש 'ולמקוה המים', אם הכוונה לכל מקווה או למקווה של מעשה בראשית. ה] לדעת רבי יהודה צריך לפרש, שלא נאמר 'יקוו המים' על המים שבימים אלא רק על המים שהיו על היבשה. ו] צריך להבין לדעת רבי מאיר ורבי יוסי, מדוע נאמר 'למקוה המים' בלשון יחיד.